

• door Gerard Kramer

Vriendelijk of baby's?

DE TEKST VAN 1THESSALONICENZEN 2:7

De titel maakt al duidelijk over welke vraag dit artikel gaat. Vergelijkt Paulus zichzelf en zijn beide medewerkers, Silas en Timotheüs, met baby's of met volwassen vriendelijke mensen? Dat heeft in dit geval niets te maken met de (on)deskundigheid van de vertalers. Die vertalen namelijk wat ze in hun gedrukte teksteditie van het Griekse Nieuwe Testament zien staan - en dan wordt er soms een probleem zichtbaar. Bij het maken van zo'n teksteditie moet de wetenschappelijke uitgever namelijk beslissen wat hij precies gaat afdrucken. Dat is niet moeilijk als de diverse handschriften uit de Oudheid en de Middeleeuwen keurig allemaal de zelfde tekst bieden, maar het vraagt inzicht en deskundigheid als dat niet het geval is. Wat moet de wetenschappelijke uitgever dan afdrucken? Hij moet namelijk de volgende vraag proberen te beantwoorden: *wat heeft de oorspronkelijke auteur*

geschreven? En wat dus niet? De wetenschappelijke discipline die daarop antwoord probeert te geven, heet tekstkritiek, en de beoefenaar daarvan, de wetenschappelijke uitgever van zojuist, is een tekstcriticus. In zijn tekstuitgave drukt hij af wat naar zijn oordeel de tekst van de oorspronkelijke auteur is. De andere 'lezingen', oftewel de voor deze afwijking relevante varianten in de handschriften, drukt hij vervolgens onderaan de pagina af in een reeks voetnoten, het zogenaamd 'kritisch apparaat'.

Het probleem

We gaan nu onderzoeken hoe 1Thess.2:17 in de momenteel in Nederland gebruikte Bijbelvertalingen terecht is gekomen:

SV Maar wij zijn *vriendelijk* geweest in het midden van u
HSV maar wij zijn in uw midden *vriendelijk* geweest
NBG maar wij gedroegen ons in uw midden *vriendelijk*
Voorhoeve 1966, Telos 1982, 2018 maar wij waren *vriendelijk* in uw midden
Naardense Bijbel maar wij zijn in uw midden *zacht* opgetreden
Willibrordvertaling 2017 maar wij zijn *als weerloze kinderen* onder u opgetreden

U ziet dat de herziene Willibrordvertaling van 2017 er uitspringt: waar de overige vertalingen ‘vriendelijk’ geven, kiest de Willibrordvertaling als enige voor ‘als weerloze kinderen’. Ze hadden ook kunnen vertalen ‘als baby’s’. U zult het niet geloven, maar het gaat in het Grieks om het verschil van slechts één letter!

De Griekse varianten

‘Vriendelijk’ is hier de vertaling van *èpioi*, het meervoud van *èpios*. Andere handschriften lezen hier *nèpioi*, (meervoud van *nèpios*), wat ‘(kleine) kinderen’, ‘onmondigen’, ‘baby’s’ betekent. Welke van deze beide woorden heeft Paulus geschreven? Sluit hij aan bij het voorafgaande? Dan is ‘vriendelijk’ een passende kwalificatie van zijn gedrag. In 2Tim2:24 - de enige plaats waar het verder voorkomt – schrijft Paulus dat een slaaf van de Heer niet moet twisten, maar ‘vriendelijk voor allen’ moet zijn. De optie ‘(kleine) kinderen’, ‘baby’s’ (*nèpioi*) staat tekstkritisch het sterkst (Metzger 1994, Aland 1982²), maar plaatst ons voor het probleem dat Paulus zichzelf in het vervolg nou juist niet met baby’s, maar met een voedende moeder vergelijkt en de Thessalonicenzen met kinderen vergelijkt³. Paulus gebruikt dit woord *nèpios* in Rom.2:20; 1Kor.3:1; 13:11; Gal.4:1,3; Ef.4:14. Daar staat weer tegenover dat Paulus wel vaker plotseling van beeldspraak wisselt: zo laat hij een gebouw groeien en een lichaam opgebouwd worden (Ef.2:21; 4:12), en hier in 1Thess.2 is hij in vs.7 een voederster / moeder, in vs.11 een vader en vs.17 een wees. De vraag blijft overeind: heeft een afschrijver een letter *toegevoegd*, of heeft een andere afschrijver juist een letter *weggelaten*? Heeft iemand van een oorspronkelijk *nèpioi* per ongeluk *èpioi* ge-

1 Daar schrijft hij namelijk ‘Ook zochten wij geen heerlijkheid van mensen, noch van u, noch van anderen, hoewel wij als apostelen van Christus u tot last hadden kunnen zijn; maar wij...’ (1Thess.2:6).

2 Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, Second Edition, Stuttgart / New York 1994; Kurt und Barbara Aland, *Der Text des Neuen Testaments. Einführung in die wissenschaftlichen Ausgaben sowie in Theorie und Praxis der modernen Textkritik*, Stuttgart 1982.

3 Hij gaat namelijk direct verder met ‘zoals een voedende moeder haar eigen kinderen koestert’ (1Thess.2:7b).

maakt, of andersom? Beide kan namelijk heel gemakkelijk gebeuren, zeker in de eerste, voor de tekstoverlevering zo cruciale eeuwen, toen alle woorden in hoofdletters geschreven waren en de spatie nog niet was uitgevonden⁴. Dus, even omgezet naar ons alfabet: stond er eerst EGENÈTHÈMENÈPI-OI en werd dat overgeschreven als EGENÈTHÈMENNÈPIOI? Of andersom? Wetenschappelijk gezegd: is het een voorbeeld van dittografie⁵ of van haplografie⁶? Dat is vaak lastig uit te maken, zeker als men zich realiseert dat zo’n tekst soms aan een aantal afschrijvers gedictreed werd, en niet elke afschrijver altijd even helder bij de les was!

Een oplossing

Zo ongeveer de belangrijkste regel van de tekstkritiek is dat de moeilijkste variant de voorkeur verdient en dus zo goed als zeker de oorspronkelijke is, omdat die het best het ontstaan van de andere varianten verklaart. Anders gezegd: wat een afschrijver moeilijk lijkt, wordt eerder door hem versimpeld tot iets dat goed te begrijpen is. Wat hem op het eerste gezicht duidelijk is, zal hij natuurlijk niet gauw expres gecompliceerd maken. Als we deze regel ook in dit geval toepassen, moet de conclusie zijn dat ‘(kleine) kinderen’ de oorspronkelijke is (daarom kiest de Nestle-Aland-editie⁷ hiervoor), want die verklaart het best het ontstaan van de andere, beter te begrijpen variant. Maar - en dat is duidelijk de afweging geweest voor de meeste Nederlandse vertalers⁸ - omdat het verschil qua spelling in dit geval zo miniem is, is het verdedigbaar bij wijze van uitzondering toch de lezing te volgen die het best in de samenhang lijkt te passen, en dat is ‘vriendelijk’ (Gr. *èpioi*). De Voorhoevevertaling van 1966 en de Telos-vertalingen van 1982 en 2018 hebben de andere mogelijkheid in ieder geval keurig in een voetnoot vermeld!

4 Of, zoals de geleerden het zo mooi zeggen: ‘... het woord voor de Grieken nog geen visuele eenheid was!’

5 Dittografie betekent lett. ‘dubbelschrijving’, d.w.z. dat een letter die er 1x staat, per abuis 2x werd geschreven.

6 Haplografie betekent lett. ‘enkelschrijving’, d.w.z. dat een letter die er 2x staat, per abuis 1x werd geschreven.

7 Nestle-Aland, *Novum Testamentum Graece*, 28. revidierte Auflage, Stuttgart 2012; zo ook reeds K.Aland e.a., *The Greek New Testament*, Fourth Revised Edition, edited by Barbara Aland, Kurt Aland, Johannes Karavidopoulos, Carlo M. Martini, and Bruce M. Metzger, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1994.

8 Ook Metzger redeneert zo – eerder al in zijn *The Text of the New Testament. Its Transmission, Corruption and Restoration*, Second Edition, Oxford 1968. Dit minderheidsstandpunt handhaaft hij in Metzger 1994 (zie voor de titel noot 2 van dit artikel).